

Шевчук А.В.,
д.і.н., професор кафедри
міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕВОЛЮЦІЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ АЗЕРБАЙДЖАНОМ ТА ФРАНЦІЄЮ ПІСЛЯ КАРАБАСЬКОЇ ВІЙНИ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

Дослідження еволюції дипломатичних відносин між Азербайджаном та Францією після Другої карабаської війни є надзвичайно актуальним через суттєві трансформації геополітичного середовища Південного Кавказу. Після 2020 р. регіон став центром конкуренції міжнародних гравців, адже зміни у балансі сил вплинули не лише на регіональну, а й на глобальну політику. Франція, як один із ключових акторів Європи та світу, активно залучена до процесу врегулювання конфліктів через своє членство в Мінській групі ОБСЄ. Її підтримка Вірменії під час і після війни стала причиною дипломатичних напружень з Азербайджаном, який водночас відіграє стратегічну роль у постачанні енергоресурсів до ЄС через Південний газовий коридор. Енергетичний чинник додає нових вимірів до двосторонніх відносин, роблячи їх важливими для забезпечення стабільності на європейському континенті. Аналіз взаємодії між цими країнами дозволяє краще зрозуміти, як Франція адаптує свою зовнішню політику до нових реалій, що включають питання територіальної цілісності, права на самовизначення народів і постконфліктної стабілізації.

Це дослідження допоможе визначити механізми впливу міжнародного права, геополітики та енергетики на дипломатію в умовах регіональних конфліктів і глобальних викликів.

Перші кроки двосторонніх відносин було започатковано з підписання «Угоди про співробітництво між Міністром закордонних справ Азербайджанської Республіки та Міністром закордонних справ Французької Республіки» (Париж, 4 листопада 1993 р.) та «Договору про дружбу, взаєморозуміння та співробітництво між Французькою Республікою та Азербайджанською Республікою» (Париж, 20 грудня 1993 р.) Проте, навіть на

сайті Посольства Азербайджану у Франції останні зафіксовані угоди датовані далеким 2009 р. [9].

Друга карабаська війна 2020 р., яка тривала 44 дні та була успішною для Азербайджану¹, загострила відносини з Францією². Головна причина полягає у тому, що в останній проживає найбільша в Європі вірменська діаспора, чисельність якої перевищує 600 тис. осіб. Під час війни в Нагірному Карабасі у 2020 р. французькі вірмени разом із прихильниками їхньої позиції організовували мітинги по всій країні, закликаючи до визнання Нагірно-Карабаської Республіки. Однак ця територія так і залишилася невизнаною навіть з боку самої Вірменії [2].

У 2022 р. Сенат Франції майже одногосно ухвалив резолюцію, яка вимагала виведення азербайджанських військ із території Вірменії, куди вони зайшли після прикордонних зіткнень, а також закликав до запровадження санкцій проти Азербайджану. Нещодавно Франція оголосила про намір постачати зброю Вірменії, що в азербайджанських проурядових медіа було розцінено як відверто ворожий крок [2]. Водночас у проурядових азербайджанських медіа французька політика подається не лише як колоніальна, але й така, що має потенційний вплив на Південний Кавказ. Особливий акцент робиться на підтримці Францією Вірменії, що, на думку азербайджанської сторони, відображає упередженість. Такі дії викликають негативне ставлення серед частини азербайджанського суспільства, особливо на тлі активної підтримки Азербайджану з боку Туреччини під час війни 2020 р., зокрема шляхом військової допомоги. Натомість Франція підтримувала Вірменію на міжнародному рівні через підписання резолюцій і декларацій, що ще більше загострило дипломатичне протистояння [2].

¹ Перемога у Другій карабаській війні підняло статус Азербайджану як одного з регіональних лідерів, що відобразилося на відносинах зі Сполученими Штатами [6] та Китайською Народною Республікою [5].

² Не можна вважати азербайджано-французькі відносини гармонійними. 2018 р. Посольство Азербайджану в Франції уважало негативним фактором існування т. зв. «Представництва Республіки Нагірний Карабах у Франції» з візитами «офіційних осіб». Хоча французька сторона й оголошувала, що «не визнає незалежності Нагірного Карабаху», проте нічого не здійснювала для припинення діяльності. Окремо говорилося про ті французькі міста (очевидно, з потужною вірменською громадою. – Авт.), які підписали «угоди про дружбу та співпрацю» з окупованими територіями Азербайджанської Республіки [10].

16 квітня 2023 р. Франція оголосила про відкликання свого посла в Азербайджані, Анн Буайон, для консультацій, звинувативши Баку в діях, що завдають шкоди двостороннім відносинам. Як зазначено в заяві Міністерства закордонних справ Франції, цей крок було здійснено у відповідь на «односторонні дії Азербайджану в останні місяці», які, за словами президента Е. Макрона, вимагають роз'яснень з боку азербайджанської сторони [3].

Однією з причин напруженості стало затримання азербайджанською владою громадянина Франції за звинуваченнями у шпигунстві, що Париж засудив. Ситуація загострилася наприкінці грудня 2022 р., коли сторони обмінялися висланнями дипломатів, підкреслюючи зростання напруги у двосторонніх відносинах [3].

Варто зауважити, що Азербайджан почав апелювати до противників французької влади. У жовтні 2023 р. в Баку відбулася конференція, присвячена темі французького колоніалізму та порушень прав людини у заморських територіях Франції. Захід зібрав представників національних рухів із Нової Каледонії, Французької Полінезії, Французької Гвіани та інших регіонів, які обговорювали наслідки колоніальної політики Франції. Зокрема, представник Французької Гвіани висвітлив проблему асиміляції через нав'язування французької мови в освітній системі [2]. У відповідь міністр внутрішніх справ Франції Ж. Дарманен заявив, що частина пронебезалежницьких рухів у Новій Каледонії, причетних до заворушень, має зв'язки з Азербайджаном, який раніше запрошував представників цих рухів для участі у «Бакинській ініціативній групі» [1].

Прагнучи послабити напругу, принаймні на офіційному рівні, у листопаді 2023 р. у Парижі відбулася конференція «Перспективи миру на Південному Кавказі: виклики та можливості через три роки після військових дій між Вірменією та Азербайджаном», організована посольством Азербайджану у Франції. Французькі науковці, політики та юристи обговорили ситуацію в регіоні, двосторонні відносини з Францією та важливість інформування громадськості про реалії Азербайджану. Посол Л. Абдуллаєва представила

позицію Азербайджану, акцентуючи на нормалізації відносин із Вірменією, миротворчих зусиллях та відновленні звільнених територій [7].

За спостереженнями грузинського експерта А. Хевцуріані Європейський Союз оголосив про впровадження нової програми партнерства з Вірменією, яку охарактеризовано як «амбітну» та спрямовану на поглиблення співпраці у сферах лібералізації візового режиму, торгівлі та безпеки. У цьому контексті Франція виступає ключовим стратегічним союзником Вірменії, що підтверджується підписанням у Єревані нових угод про співпрацю між міністрами оборони двох країн. Існує висока ймовірність, що в найближчій перспективі Вірменія отримає сучасне оборонне озброєння від Франції, що може суттєво вплинути на регіональний баланс сил [4].

Варто звернути на економічний фактор розвитку азербайджано-французьких відносин, що можна пояснити загостренням політичних відносин. Торгівля між двома країнами у 2022 р. демонструвала значний дисбаланс на користь Франції. Основними товарами, які Азербайджан експортував до Франції, були сира нафта (\$61,6 млн), термостати (\$1,07 млн) і авіаційні деталі (\$786 тис). За останні 5 років експорт Азербайджану до Франції скоротився з \$475 млн у 2017 р. до \$70 млн у 2022 р. (рис. 1). Натомість Франція експортувала до Азербайджану товарів на \$336 млн, серед яких переважали літаки, вертольоти (\$156 млн), ароматичні суміші (\$19,2 млн) і упаковані ліки (\$18,4 млн) [8]. Значне скорочення експорту Азербайджану до Франції та суттєвий торговельний дисбаланс можна пояснити погіршенням політичних відносин між країнами, зокрема через критичні позиції Франції щодо війни в Нагірному Карабасі та підтримку Вірменії, що негативно вплинуло на двосторонню економічну співпрацю.

Таким чином, еволюція дипломатичних відносин між Азербайджаном і Францією після Другої карабаської війни демонструє складність і багатовимірність взаємодії між країнами в умовах геополітичної трансформації. Війна 2020 р. стала точкою перелому, що загострила напруження між сторонами, значною мірою зумовлене історичною підтримкою Францією Вірменії та її значною вірменською діаспорою. Франція, як ключовий гравець на міжнародній

арені, стикається з викликами балансування між національними інтересами, своїми зобов'язаннями у рамках ОБСЄ та потребами партнерства з Азербайджаном через енергетичні та економічні інтереси.

З одного боку, стратегічна роль Азербайджану в постачанні енергоресурсів до ЄС через Південний газовий коридор робить його важливим партнером, що впливає на стабільність європейської енергетичної системи. З іншого боку, односторонні рішення Франції, такі як резолюції Сенату, постачання зброї Вірменії та підтримка її євроінтеграційних ініціатив, поглиблюють розкол у відносинах, що знаходить своє відображення в політичних і економічних показниках.

Дипломатична напруженість також впливає на суспільні настрої в обох країнах, де медіа відіграють важливу роль у формуванні негативного іміджу іншої сторони. У цьому контексті Азербайджан намагається акцентувати увагу на французькому колоніальному минулому, щоб дискредитувати позицію Франції на міжнародній арені, а Франція активно підтримує вірменські ініціативи як частину своєї зовнішньополітичної стратегії.

Подальший розвиток відносин залежатиме від здатності обох країн знаходити компроміси в умовах триваючих регіональних викликів. Конструктивний діалог, спрямований на вирішення конфліктів і розширення економічного співробітництва, може стати ключем до стабілізації відносин. Водночас, збереження існуючих протиріч і обопільна недовіра можуть поглибити ізоляцію сторін та вплинути на загальний баланс сил у Південному Кавказі.

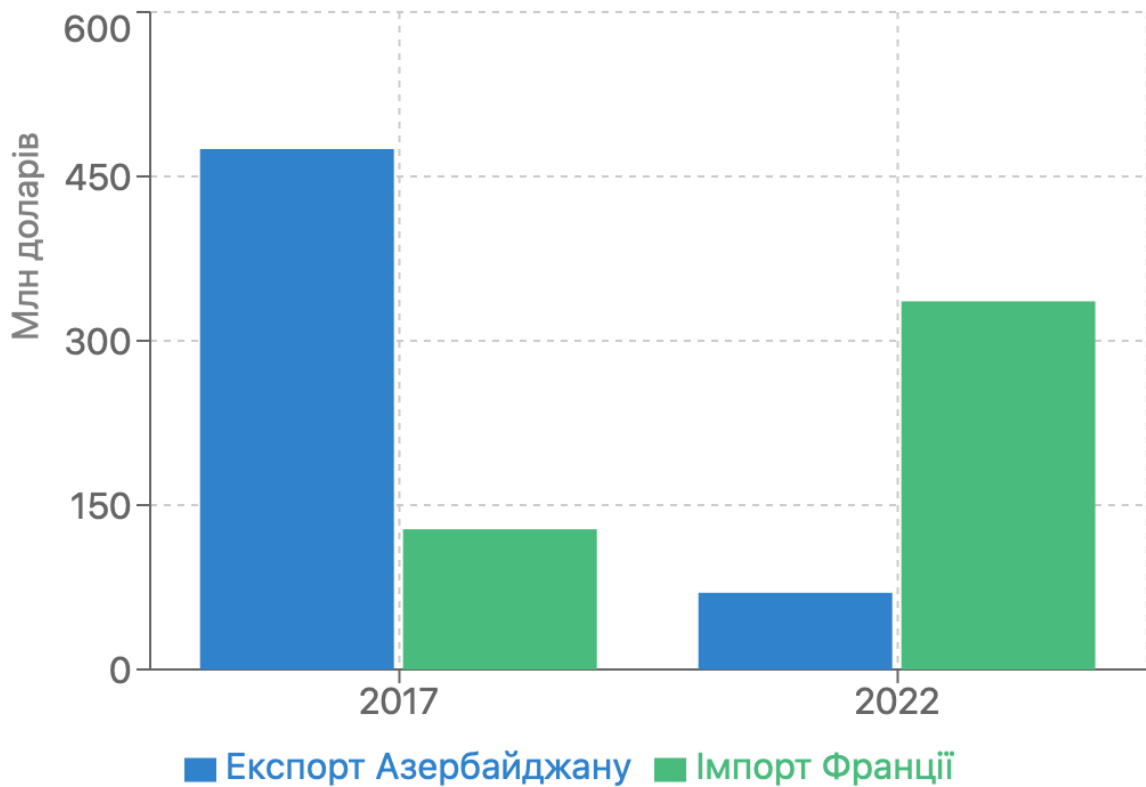

Рис. 1. Торговельні показники Азербайджану і Франції

Складено автором [8].

Список використаних джерел:

1. Ємець О. У Франції заявили про зв'язок бунтівників у Новій Каледонії з Азербайджаном. *Європейська правда* (16 травня 2024 р.). URL: <https://cutt.ly/TeCdItU0> (дата звернення: 04.12.2024).
2. Зейналов М. Макрон як Буратіно. Як Азербайджан мстить Франції за намір надати Вірменії системи ППО. *BBC news Україна* (27 жовтня 2023 р.). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv2e0478урно> (дата звернення: 04.12.2024).
3. Павлюк О. Франція відкликала посла з Азербайджану на тлі погіршення відносин між країнами. *Європейська правда* (16 квітня 2024 р.). URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/04/16/7183968/> (дата звернення: 04.12.2024).
4. Хевцуріані А. Як може розвиватися вірмено-азербайджанський конфлікт у 2024 році. Погляд із Грузії. *CHAS NEWS* (8 березня 2024 р.). URL: <https://cutt.ly/heCdvLQ2> (дата звернення: 04.12.2024).

5. Шевчук А.В., Шевчук Л.М. Войтюк О.С. Китайсько-азербайджанські відносини у XXI ст.: політичний, економічний та культурно-освітній виміри. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2024. № 139. С. 104–112.
6. Шевчук А., Дика О., Литвинчук О., Пасічник А. Нафта, безпека і демократія: аналіз американо-азербайджанських відносин на сучасному етапі (2020–2024 рр.). *Society and Security*. 2024. №5(5). С. 50–59.
7. Aghalarova C. Une conférence consacrée aux perspectives de paix dans le Caucase du Sud s’est tenue à Paris. *Azərbaycan Respublikasının Fransadakı Səfirliyi*. URL: <https://cutt.ly/jeCdbinI> (дата звернення: 04.12.2024).
8. Azerbaijan/France. URL: <https://cutt.ly/YeCdbEAM> (дата звернення: 04.12.2024).
9. Cadre juridique des relations bilatérales. *Azərbaycan Respublikasının Fransadakı Səfirliyi*. <https://cutt.ly/ReCdbV7Z> (дата звернення: 04.12.2024).
10. Problemlı Məsələlər. *Azərbaycan Respublikasının Fransadakı Səfirliyi*. URL: <https://cutt.ly/feCdnibG> (дата звернення: 04.12.2024).